

Keywords: colour designation, meaning, lingvo-cultural, phraseology, the language of literature, the language of folklore.

Гладкий О. Я.
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка

ОБРАЗ СТАРІЙШИНИ РОДУ МАТУСІ ЦЗЯ (贾母) ЯК СИМВОЛ МУДРОСТІ ТА ДУХОВНОЇ ДОСКОНАЛОСТІ ЖІНКИ У РОМАНІ ЦАО СЮЕ-ЦІНЯ “СОН У ЧЕРВОНОМУ ТЕРЕМІ”

У статті аналізується образ старійшини роду матусі Цзя досліджуються її духовні протиріччя та її вплив на долі та поведінку людей, що її оточують. На основі детального аналізу художнього світу роману Цао Сюе-Ціня “Сон у червоному теремі”, а саме його образної системи, робиться спроба дати оцінку подіям, зображеним у романі, з позицій майбутнього науковця-китаїста.

Ключові слова: китайська література, образна система, жіночі образи, духовна досконалість.

У низці реалістичних романів XVIII ст. роману Цао Сюе-ціня “Сон у червоному теремі” належить одне з найпочесніших місць. Незважаючи на більше, ніж двохсотлітній вік, цей твір має ту особливу свіжість, яка притаманна лише видатним пам’яткам світової культури. Багатство матеріалу, охопленого письменником, гострота ведення оповіді, відображення процесів життя робить роман привабливим для всіх поколінь читачів.

Про велику різноманітність жіночих образів у китайській літературі до XVIII ст. написано вже немало, адже всі вони залишили глибокий слід у пам’яті читачів багатьох поколінь. Але значно яскравішими, на нашу думку, в художньо-виражальному та психологічному планах вони вперше в історії китайської літератури з’являються саме в романі Цао Сюе-ціня “Сон у червоному теремі”.

На сьогодні в літературі накопичений певний досвід і обґрунтовані різні підходи до аналізу жіночих образів у китайській літературі. Проблема тонкої духовної жіночої організації залишається актуальною і в 21 столітті.

Звичайно, для науковців-китаїстів (Єршов Д. В., Линлин О. М., Меньшиков Л. Н., Позднеева Л. Д., Рифтин Б. Л.) “Сон у червоному теремі” завжди становив і становитиме велику цінність. Знаковою подією у світі літературознавства стало відкриття у Китаї наукового інституту з вивчення культурологічної та літературної спадщини, представленої у романі. На жаль, серед українських досліджень в області китаєзнавства на сьогоднішній день існує дуже мало наукових праць, присвячених вивченню й аналізу цього видатного твору китайської літератури.

Метою статті є необхідність дослідити духовні протиріччя головної героїні роману “Сон у червоному теремі” та її вплив на долі та поведінку людей, що її оточують на основі сучасного рівня розвитку китаєзнавства в Україні.

Завдання статті.

– систематизація та узагальнення літературознавчих підходів до вивчення образної системи китайського роману;

– виявлення основних морально-етичних протиріч, які виникали у суворо ієрархічному суспільстві XVIII ст. як на рівні загально-політичному, так і на рівні

внутрісімейному та їх відображення у літературі;

– визначення місця жінки у феодальному суспільстві XVIII ст. через зображення в художньому творі її характеру та поведінки.

Наукові результати. На основі детального аналізу художнього світу роману Цао Сюе-ціня “Сон у червоному теремі”, а саме його образної системи, робиться спроба дати оцінку подіям, зображеним у романі, з позицій майбутнього науковця-китаєведа.

Адже відомо, що осмислення сучасного приходить лише зі знанням та глибоким розумінням минулого [4].

На початку першого розділу роману автор викладає свій основний задум – опис життя жіночих покоїв. Звичайно, автор не хотів сказати, що він обмежить описом лише героїнь роману, але останні займають чільне місце в його оповіді. За підрахунками дослідників, серед чотирьохсот восьми персонажів цього твору двісті тринадцять – жіночих. У романі представлені жінки найрізноманітнішої зовнішності та соціального статусу: наложниця імператора, приховані від людських очей у теремах дами та дівчата зі знатних сімей, утриманки вельмож, акторки та монахині, а також служниці усіх рангів.

Звісно, створення такої різноманітності персонажів потребувало великої майстерності письменника у зображенні різних характерів героїнь та їх взаємодії між собою.

Дослідженням образної системи роману, як і образної системи жіночих персонажів зокрема, у Китаї, як уже зазначалося, займалися багато науковців, які зосереджували свою увагу саме на принципах побудови характерів персонажів та функціонуванні їх у сюжетному плетиві твору. Так, зокрема, відомий китайський літератор Хе Ці-фан (荷其芳) [3, с. 124] про творення і функціонування образної системи роману “Сон у червоному теремі” говорить так: “写出了人物的性格的复杂性，同时又集中地着重地描写了他们的性格上的突出的特点，这样人物的形象就鲜明了。“红楼梦”正是这样描写人物的。...林黛玉，薛宝钗和王熙凤这样一些人物，他们的性格都是复杂的，多方面的，然而各有的突出的特点，而且这些特点都是蕴含有深刻的社会意义，他们的性格的复杂性和各个方面是通过先后的重点却是多次地反复的显现在许多不同的事件和行动中”。 *“Передавши складність характерів і в той же час сконденсовано й чітко виділивши їх особливі риси, автор зробив образи персонажів яскравими. За таким принципом у романі “Сон у червоному теремі” створювалися персонажі... Характери таких героїнь, як Лін Дай-юй, Сюе Бао-чай та Ван Сі-фен, складні та багатогранні, і хоча у кожного персонажа є своя особливість, разом вони несуть неабияке суспільне значення, складність та багатогранність їх поступово виокремлюються і проявляються у процесі неодноразової появи персонажів на сцені роману за різних обставин та в різних ситуаціях”.*

Із цим твердженням науковця важко не погодитися, адже всі образи роману, насамперед жіночі, на нашу думку, змальовуються у сконденсованій формі, і знаходять прояв своїх внутрішніх інтенцій саме у часовому та ситуативному аспектах оповіді. Розгляньмо їх детальніше.

Як уже говорилося, героїнями роману “Сон у червоному теремі” були представниці найрізноманітніших соціальних станів. Тому, будуючи художні образи,

Цао Сюе-цінь використав прийом полярності, розділивши їх на образи представниць консервативних та прогресивних поглядів. Так, жіночі персонажі роману можна умовно поділити на дві групи: одні стоять разом із матусею Цзя на сторожі феодальної етики та інтересів сім'ї, а інші протестують проти старих устоїв. Серед тих, хто входить до першої ланки, найбільш яскравими персонажами є мати Бао-юя – пані Ван (王夫人); “хазяйка” палацу Жунго Фен-цзе (凤姐); Сюе Бао-чай (薛宝钗), яка згодом стає дружиною Бао-юя, та приближена служниця Бао-юя – Сі-жень (袭人). На перевагу їм автор майстерно виписує образ Лінь Дай-юй (林黛玉) та представниць її найближчого оточення – сестру Сян-лін (香菱), служниць Цзи-цзюань (紫鹃), Сян-юнь (湘云), Цін-вень (晴雯) та монахиню Мяо-юй (妙玉).

Такий різкий розподіл героїнь на “праве” і “ліве” крило було новим для китайської літератури. Зазвичай героїні романів належали до одного ідеологічного кола, яке не ставило під сумнів канони конфуціанської моралі. Цао Сюе-цінь же вивів новий тип епічного героя, більше того, героїні-бунтівника, яка протистоїть утискам застарілої морально-етичної традиції. Тому герої Цао Сюе-ціня значно відрізняються від персонажів творів попередніх років.

Особливу увагу привертає образ старійшини роду **матусі Цзя (贾母)**. Вона була найвищим зразком для всіх у палаці, за нею доглядали, перед нею всі захоплювалися. Чи була це повага тільки до її мудрості та похилого віку? Звичайно, автор демонструє, що всі стосунки у сім'ї будувалися на основі жорсткої субординації молодших старшим, але в той же час, і це мало досліджено у літературознавчих працях, Цао Сюе-цінь явно показує, наскільки всі жінки палацу, віддаючи данину віку матусі Цзя, відчували тягар цього щоденного раболіпства.

Автор роману не описує зовнішність матусі Цзя. Лише один раз, на початку роману, коли Лінь Дай-юй тільки прибуває до палацу Жунго, Цао Сюе-цінь говорить:

“黛玉方进房，只见两个人扶着一位头发如银的老母迎上来。‘Лінь Дай-юй увійшла до будинку і побачила лише двох служниць, які допомагали йти старій пані з білим, як срібло, волоссям...’ [3, с. 53]. Так, бачимо, Цао Сюе-цінь не описує ні рис обличчя матусі Цзя, ні її постави, ні манери триматися на людях. Натомість письменник бере один елемент зовнішності персонажа, і оздоблюючи його вдалим порівнянням, виділяє найважливіше в портретній характеристиці героя. Так, читач “бачить” перед собою літню жінку “з білим, як срібло, волоссям” і відразу відчуває повагу до її віку, підсвідомо розуміючи, що вона як старійшина займає важливе місце в ієрархії сімейних стосунків.

Більше ніяких конкретних рис зовнішності матусі Цзя у романі ми не зустрічаємо. Автор не створює її “крупнопланового портрету”, і якщо ми можемо судити про характер цієї героїні, то тільки з її вчинків та її ставлення до інших. Письменник робить більший акцент на часовому та ситуативному аспектах оповіді, як це підкреслював Хе Ці-фан у висловлюванні, наведеному вище.

Головною зброєю в арсеналі художніх засобів Цао Сюе-ціня була багатопланова антитеза, тому письменник протягом всього роману вводить персонажів-антиподів уже існуючих героїв з метою підкреслення їх позитивних або негативних рис. Так, антиподом самодостатньої та зарозумілої матусі Цзя у романі виступає її далека

родичка бабуся Лю (刘老老), яка приїжджає до палацу Жунго за милостинею для своєї сім'ї. Цей персонаж являється читачеві нікчемним та жалким. Матуся Цзя бачить свою вищість над бідною Лю, тому дозволяє собі поводитися з нею грубо і насмішливо. Цей епізод розкриває “ницість” натури матусі Цзя. Вона використовує Лю для того, щоб остання займала її дозвілля розповідями із сільського життя, так як усі світські плітки їй уже приїлися. При всьому цьому матуся Цзя залишається символом непорушного авторитету. Цим Цао Сюе-цінь підкреслює “сліпу” природу конфуціанської традиції, яка диктує людям не тільки правила поведінки, а й “правила мислення”, які не передбачають інакодумства за певних ситуацій.

У великих конфліктах вирішальне слово завжди залишається за “головою” сім'ї: коли Цзя Чжень (贾珍) – син матусі Цзя і батько Бао Юя – до смерті б'є сина, тільки оклики матусі здатні зупинити катування; а коли відкривається зв'язок Цзя Ляня (贾琏) зі служницею, його дружина Фен-цзя (凤姐) звертається по допомогу до матусі Цзя. Але зазвичай “голова сім'ї” вважає за краще не чути і не бачити все неприємне навколо себе, не втручаючись ні у що. У той же час вона не допускає, щоб її інтереси ставилися під загрозу. Наприклад, коли Цзя Ше (贾赦) – іншому синові матусі Цзя сподобалася Юань-ян (鸳鸯), її улюблена служниця, і він уже хотів взяти її собі у наложниці, стара пані розгнівалася: вона зовсім не хотіла втрачати служницю, яка не тільки до дрібниць піклувалася про її життя, а і, чудово знаючи її характер, уміла її розважити та підказати іншим, як їй догодити. У цьому епізоді надзвичайно яскраво проявляється дволикість натури матусі Цзя.

З одного боку, матуся – спокійна і непретензійна стара пані, яка тихо доживає свого віку серед онуків, але, з іншого боку, вона зовсім не безкорисна та безмірно добра. Її характер розкривається динамічно. Якщо спочатку Цао Сюе-цінь малює її портрет неясними сірими фарбами, то пізніше у її гострій мові і дошкульних жартах та розповідях ми впізнаємо жінку, яка впевнено заявляє про своє місце та права у сімейному колі, не дозволяючи нікому стояти над нею.

Особливо яскраво матуся Цзя проявляє свій характер, коли вирішує долю свого улюбленого онука Бао-юя (宝玉). У лінії “матуся Цзя – Бао-юй” Цао Сюе-цінь також не відразу розкриває читачеві всі таємні сторони “великої любові” бабусі до онука. Спочатку читачеві здається, що прихильність старої пані до сина Цзя Чжєня була визначена долею або фатумом, але, якщо подивитися передісторію могутності роду Жунго, всю “велику любов” можна пояснити та обґрунтувати. Як уже говорилося, матуся Цзя увійшла до палацу в якості дружини правнука родоначальника сім'ї і прожила п'ятдесят чотири роки, тепер у її правнука з'явилася дружина, але за цей час відбулося багато змін. П'ятдесят чотири роки тому засновники роду Цзя Юань (贾媛) та Цзя Янь (贾衍) були ще живі. Її чоловік із братом не мали ніяких заслуг перед державою: вони просто успадкували звання та посади предків. Її старший син Цзя Ше (贾赦), який успадкував звання Жунго-гуна (荣国公), був аморальною та низькою людиною. Заради власного задоволення він не зупинявся ні перед чим. Інший син матусі Цзя виконував свої обов'язки, не приносячи користі ні собі, ні іншим. Така блискуча славетна сім'я тепер трималася лише небесною милістю та чеснотами предків,

іншими словами, за відсутності міцних зв'язків між предками сім'ї та двором, та якби онука Юань-чунь (元春) не стала наложницею імператора, сім'я, напевно, давно занепала б. Тому матуся Цзя і поклала свої надії на Бао-юя. Бао-юй був розумним та гарним молодим хлопцем і нагадував їй її чоловіка. Під час моління матусі Цзя у “Монастирі Найчистішої пустоти” (洁白空洞寺庙) Даос Чжан (张) говорить їй, що серед усіх її синів та онуків лише Бао-юй схожий на покійного Жунго-гуна і зовнішністю, і манерами, і мовою, з чим матуся Цзя з радістю погоджується. Саме тут слід шукати причину того, чому хазяйка дому особливо любила Бао-юя – вона сподівалася, що він, як його дід, зможе возвеличити рід.

Для матусі Цзя інтереси сім'ї були понад усе. Така людина, як вона, була необхідною для феодального клану: вона була захисником інтересів, ефективним знаряддям для владнання протиріч. Тому всі жителі палацу возвеличували її, хоча окремо кожен із них зовсім не хотів рахуватися з її думкою. Розумна і далекоглядна, матуся Цзя знала про безталанність своїх синів та племінників, бачила всі внутрішні протиріччя сім'ї та відчувала близькість її краху. Тому, незважаючи на зовнішнє благополуччя родини, вона не могла бути повністю спокійною та щасливою.

Створення “Сну у червоному теремі” вважається величезним художнім досягненням, що особливо помітно в образній системі роману. Письменник створює образ головної героїні через зображення її вчинків та міжособистісних стосунків, а що найважливіше, автор детально описує побут матусі, що ідеально поєднується з поодинокими описами зовнішності. Образ матусі Цзя Цао Сюе-цінь висвітлив з різних боків, ставлячи персонаж у різні ситуації, в яких він проявляв себе по-різному – від повної байдужості до участі у прийнятті життєво важливих рішень.

Л і т е р а т у р а :

1. Ершов Д. В. Роман “Сон в красном тереме” как источник изучения бытования яшмы в Китае // Известия Вост. ин-та Дальневост. гос. ун-та. – Владивосток, 1996. – № 3. – С. 156-168.
2. Ковбасенко Б. Г. Теоретические основы филологического анализа художественного текста : Пособие для преподавателей литературы – К., 1995. – 48 с.
3. Линлин О. М. Два женских портрета в романе Цао Сюэ-циня “Сон в красном тереме” // Теорет. проблемы изучения литератур Дальнего Востока. – М., 1974. – 450 с.
4. Лесин В. М. Реалістичний образ у художній літературі. – К. : Дніпро, 1976. – 113 с.
5. Меньшиков Л. Н., Рифтин Б. Л. Неизвестный список романа “Сон в красном тереме” // Народы Азии и Африки. – 1979. – № 5. – С. 35-37.
6. Цао Сюэцинь “Сон в красном тереме”. – М., 1995

В статье анализируется образ старейшины рода матушки Цзя, исследуются ее духовные противоречия и ее влияние на судьбы и поведение людей, которые ее окружают. На основе детального анализа художественного мира романа Цао Сюэ-Циня “Сон в красном тереме”, в том числе образной системы, делается попытка дать оценку событиям, изображенным в романе, с позиции будущего ученого-китаеведа.

Ключевые слова: китайская литература, образная система, женские образы, духовное совершенство.

The article presents image the elder mother Tszja, research her spiritual antagonism and her influence at people's fates and behaviour. We make advances to give assessment to events, depicted in the novel from the side of scientist – Sinologue on the basis of detailed analysis of artistic world of novel and figurative system.

Keywords: Chinese literature, figurative system, women's image, spiritual perfection.